

‘Målet, som Guds engle tale’ om Luther, Grundtvig og den syngende kirke

af Uffe Jonas

1. Luther som musiker, salmedigter og musikelsker

Luthers reformation var en åndeligt-musikalsk revolution. Han blev grundlæggeren af en ny salmetradition på modersmålet. Det var Luthers radikale omtolkning af den katolske messe, der med ét slag flyttede vægten fra en elite af teologisk uddannede præster og musikalsk uddannede kantorer og over på den syngende menighed.

Efter Luther er bibelfortolkning ikke længere kun noget, der foredrages professionelt fra prædikestolen eller i form af liturgisk indøvet musik. Men gennem fællessangen er det nu menigheden selv, der som gudstjenestens kollektive subjekt synger sig ind i troen og det gud-menneskelige livsfællesskab.

Luther skrev sin første salme, *Nu fryde sig hver kristen mand*, i 1523.¹ Og så tidligt som i 1527, mens reformationen i Danmark endnu var i sin vorden, begyndte papisterne at prædike imod “denne ugudelige vane med at brøle danske viser under gudstjenesten.” Den førreformatoriske kirkeforordning forbød udtrykkeligt menigheden at synge under gudstjenester, idet man fastholdt, at når lægfolket ikke måtte prædike, så måtte man heller ikke synge i kirkerummet.²

Den humanistiske reformkatolik Poul Helgesen (1480-c.1534) kunne nok gå med til at gøre den latinske messe mere gennemsigtig for lægfolk, men han modsatte sig på det bestemteste tanken om at lade menigheden deltage i salmesangen. “Sangen skulle udøves af dem, som var “duelige af kunst og røst”; efter hans mening ville messen ikke vinde noget ved “bønders skrig og vrælen”.³

Man må derfor antage, at der kun sjældent er blevet sunget en dansk salme i en dansk kirke forud for reformationen. Hvad der måtte være blevet sunget af salmer på dansk, er foregået under husandagter i private hjem. Hans Thomissøns *Den Danske Psalmebog* fra 1569 rummer fem eksempler på sådanne “gamle salmer” på modersmålet. Og i indledningen skriver han, at disse fem salmer blev medtaget i samlingen for at vise, “at der selv i ældre tider fandtes fromme kristne, som ved Guds nåde havde bevaret det sande evangelium.”⁴

“Salmegenren er måske reformationens vigtigste og mest basale tolkningsgreb”, siger Erik A. Nielsen.⁵ I forkyndelsen af salmesangen på modersmålet lå der ikke kun et radikalt nybrud i forhold til den latinske messe, men nok så væsentligt en tilbagevenden til den førlatinske, græske og urkristne salmetradition, hvor menigheden gennem fællessangen blev delagtiggjort i englens evige lovprisning af Guddommen. Hymnen var for Luther ikke kun en udvendig hyldest til Skaberen, Frelseren og profeterne, men en aktiv med-inddragelse af menigheden i det store åndelige livsfællesskab.

---

¹ *Nun freut euch, lieben Christen g'mein.*

² Jf. J.C. Aaberg (1945), *Hymns and Hymnwriters of Denmark*, p. 9.

³ Jens Anker Jørgensen, m.fl. (2005), *Hovedsporet : Dansk Litteraturs Historie*, s. 80.

⁴ Jf. J. C. Aaberg (1945), *Hymns and Hymnwriters of Denmark*, p. 10.

⁵ Erik A. Nielsen (2009), *Kristendommens Retorik - Den kristne digtnings billedformer*, p. 22.

I kraft af det tonende livsfællesskab og gennem overvindelsen af de dissonanser, der uundgåeligt opstår i løbet af den åndelige oplysnings- og forvandlingsproces, får mennesket mulighed for at genindtage sin oprindelige plads i de himmelske hierarkier og harmonier. Gennem evangeliet, sangen og altergangen aflytter man sit eget åndelige tonebillede, og genopdager dermed gradvist sin egen gudbilledlige identitet, der ellers var blevet forrykket og henfaldet i almindelig selvforglemmelse og tonedøvhed i forbindelse med syndefaldet. Den gamle Adam var det gudsskabte instrument, som faldt ud af stemning. Mens Kristus er den nye Adam, indbegrebet det genfødte, fuldtonige menneskebillede, der som en åndelig arketype strømmer den lyttende og lydhøre del af menneskeheden imøde med sin overjordiske vellyd.

“Den, der har ører, han hører.”⁶ Kirken er først og fremmest et åndeligt-musikalsk erkendelsesfællesskab, centreret omkring lyden og virkningerne af det levende ord. Kristus og hans engleskarer danner tilsammen det store kosmiske kirkelegeme, der omfatter, omfavner og oplyser de mange mindre i et syngende kor. Det er således igennem liturgien og salmesangen som de primære åndelige livsindtryk, og først sekundært igennem teologien og den intellektuelle forarbejdelse, at den kristne tradition har forplantet sig fra krop til krop igennem årtusinder.

Menneskets ustemthed er det, der giver anledning til alle de sære mislyde og misforståelser, som høres overalt, men som gradvist vil blive overvundet under indstemningen i den store himmelske samklang. Synden er den almindelige dissonantiske tilstand i menneskeheden, der forvansker og forstyrrer den åndelige, sociale og naturlige harmoni.

Det græske ord for synd, “hamartia” (*ἁμαρτία*), er et ord, der stammer fra bueskytternes vokabular, og som betyder “at ramme ved siden af målet”. Synden er navnet på den tone eller intonation, der ikke stemmer. Den falder til jorden, fordi dens sigte er enten for højt eller for lavt. Det er den falske lyd af falske stemmer i en falsk verden. Et fejlgreb på livets buestreg, der giver brist i karakteren og medfører tragiske eller u hensigtsmæssige konsekvenser.

Ifølge Aristoteles’ definition fra *Poetikken* så udspringer *hamartia* af misforholdet i mennesket imellem dets karakter og dets handlinger: “Karakteren i et skuespil er det, som afslører de moralske formål hos de handlende agenter, altså det, som de søger eller forsøger at undgå.”⁷ I sit udspring er synden altså hverken et moraliserende, normativt eller juridisk begreb, men et poetisk udtryk, der beskriver alt det ustemte, over- eller underspændte i mennesket, de sjælelige incitamenter, begær, reaktionsmønstre, angrebs- eller flugtmekanismer, der får livet til at bevæge sig i uønskværdige, tragiske og dødbringende retninger.

Den oprindelige kristne ide om frelse handlede derfor først og fremmest om harmoniseringen af de indre spændingstilstande i mennesket. Efterhånden som den forkrampede individualitet opgiver sin støjende modstandskamp og hengiver sig til det højere stemningsliv, opløses alle de små og større dissonanser, og på den måde ledes menneskekenderne ud af sig selv og ind i den store livgivende vekselvirkning, som også kaldes de helliges samfund. Det er inden for rammerne af en sådan kosmisk korklang, at kristendommen lever og udvikler sig som en åndelig organisme, et mangestemmigt harmoniserings-, fortolknings- og værdifællesskab.

Menneskets genfødsel er en indre dåb, en åndelig forvandling i vand og Helligånd. Og her står måltidet og salmesangen helt centralt. Igennem nadver- og salmefællesskabet får menigheden og den enkelte mulighed for at æde og synge sig direkte ind i hjertet af *de helliges samfund*. Det er det store usynlige samfund, der altid har bestået og altid vil bestå imellem alle Guds troende, engle og mennesker, helgener og syndere, døde og levende.

---

⁶ Matth. 11.15 & 13.9. Aab. 13.9. Jf. Thomas, Logion 65.

⁷ Jf. Aristoteles. "Poetics". Trans. Ingram Bywater. The Project Gutenberg EBook.

Soning (eng.: *a-tone-ment*) er et kristeligt-musikalsk kraftudtryk, der rimer på både toning og forsoning. Synderen er den sanger, der insisterer på at synge falsk på sin egen insisterende melodi, og som derved bringer forstyrrelse i helhedsbilledet. Synden er navnet for alt det ustemte og forstemmende, som vi allesammen bærer rundt på; hele det selvskabte og kulturbårne helvede af mislyde, der skal udtones, sones og samordnes, før den menneskelige og den gud-menneskelige samklang kan komme til at fungere lydefrit. Ved at hengive sig til den himmelske vellyd, afkaste mislydene og opgive modstanden, lader det menneskelige instrument sig omstemme, og dermed fuldbyrdes harmoniseringen af det himmelske med det jordiske.

Denne bagvedliggende græsk-kristne harmoniforståelse er et grundlæggende, om end overset kosmologisk træk ved Luthers salme- og kirkeforståelse, et træk, som bliver endnu tydeligere hos Grundtvig, og som ikke bør undervurderes. Der, hvor himlen og jorden smelter sammen i et åndeligt-musikalsk nærvær, opstår der en ny himmel og en ny jord. Når harmoniseringen lykkes, og menneskekroppene atter toner af åndelig vellyd, så fuldbyrdes det kosmiske bryllup. Sangen om de levendes land bliver til en åndelig, sjælelig og fysisk realitet. På den måde vil mennesket kunne genvinde det fuldgyltige, fuldtonige statsborgerskab i Gudsriget, som evangelierne forjætter.

Den grundtvigske reformation

Hele denne sfærisk-musikalske grundholdning er afgørende for udformningen af Grundtvigs største poetiske præstation, *Sangværk til den Danske Kirke*. Værket er komponeret over hans vision af de seks folkemenigheder, der som seks åndelige reformationer tilsammen har formet kristendommen og givet ophav til dens historiske hovedstrømninger. Næmlig henholdsvis den jødiske (urmenigheden), den græske (ortodoks), den latinske (katolsk), den britiske (anglikansk), den tyske (protestantisme), og den nordiske (grundtvigianisme). Han kalder disse forskellige åndeligt-kulturelle opblomstringer for "Sang-Skoler", idet han som udgangspunkt fokuserer mindre på de dogmatiske og konfessionelle meningsforskelle og mere på menigheden selv som et syngende kulturfællesskab.

Hver af disse menigheder udtrykker sig igennem et bestemt folkesprog, som igen er forankret i et særligt tonesprog. Bag den jødiske folkemenighed fornemmer man den særlige jødiske folketonalitet, bag den græske høres de syv kirketonearter, bag den latinske høres de gregorianske munkekor, osv. På den måde bringer de seks menigheder hver deres egen unikke folketone og klangfarve til udtryk, de lægger hver deres eget musisk-religiøse eftertryk; og det er i kraft af disse åndelige toneprint, at de hver især antager deres distinkte kulturelle, historiske og kirkepolitiske karakteristika.

Men selv om menighederne har bragt bevægelse, fornyelse og dermed også spændinger ind i kirkehistorien, idet de hver især tillægger de forskellige troselementer en forskellig vægt, så udgør de stadig et åndeligt fællesskab inden for rammerne af det store livs- og vækstfællesskab, som kaldes for Kristi Legeme. De har allesammen deres egen åndshistoriske berettigelse, idet de repræsenterer forskellige stemmer i den åndelige klangorden, som udgør menneskehedsens evige lovsang til Gud.

En tilsvarende fornemmelse af kirkerummet, der genlyder af de kosmiske harmonier og energier, genfinder vi ikke mindst i den østkirkelige tradition, for eksempel hos St. Maximus Bekenderen (580-662), hvor verden åbenbarer sig som et levende sakramente, en kosmisk liturgi.⁸ Hele det skabte kosmos er som en brændende busk af Guds uskabte energier. Skabningerne lever og udvikler sig i formålsfylden af deres egne åndelige navne (*logoi*), der klinger igennem

---

⁸ Jf. Hans Urs von balthasar (2003): *Cosmic Liturgy: The Universe According to Maximus the Confessor*.

verdensaltet som ekkoer af det levende Ord (*Logos*). Menneskeheden står som en præst foran skabelsens alter, som mikrokosmos og mediator.⁹

Denne store kirkehistoriske vision er Grundtvigs reformatoriske svar på katolicismens universalitetskrav. Hos ham bliver ideen om det almene præstedømme realiseret som en kosmisk fællessang. I stedet for den enevældige pavekirke sætter han kirken som en historisk række af sang-skoler, der forener sig i et åndeligt sjungekor, hvor Kristus fremstår som den usynlige Dirigent og Korleder (*koryfaios*). Således lader billedet af den syngende menighed sig udstrække til hele det åndelige og kirkehistoriske fællesskab; idet alle de lokale sangskoler forener sig i lyden af *De Helliges Samfund*, som ved gudernes, englernes og alle helgeners mellemkomst klinger igennem hele det livsalige Kosmos.

Det er denne særlige ortodokst-kosmologiske form for katolicitet, som udmærker Grundtvigs protestantiske teologi. Hvad han så for sig, var, at der for hver godt 300 år var sket et åndeligt vagtskifte i den kristne kulturhistorie. Frem til hans egen tid var der allerede opblomstret fem sådanne sangskoler, båret af fem kristne folkemenigheder, som igen var blevet foregrebet og ført an af fire store reformatorer - eller fem, hvis man regner Jesus selv med i rækken. Ifølge Grundtvigs oprindelige vision er de øvrige: Augustin af Hippo (354-439), Johannes af Damaskus (c. 675-749), pave Gregor VII (1020-1085), og endelig Johan Huss (1369-1415), der står som den første i rækken af reformatorer bag det, der med tiden skulle blive til Reformationen.

Den første og vigtigste af alle disse reformationer var Jesus' egen indstiftelse af den kristne nadver oven på det jødiske påskemåltid. Gennem måltidet blev disciplene 'sammenspist' med det store åndelige forvandlingsunder, som Jesus selv havde gennemlevet i legemet. Den række af åndeligt-musiske forklarelses, som skulle kulminere dagene derpå med hans korsfæstelse og opstandelse. Ved at indtage Kristi nærvær i brødet og vinen blev disciplene selv åndeligt inddraget i den sjæleligt-legemlige forvandlingsrække, som fører til kødets opstandelse. Gennem måltidet lod de deres åndeligt opstemte menneskelegemer omstemme til tonerne af Det Levende Ord, og dermed forvandlede de sig til en slags levende musikinstrumenter for Mesterens fortsatte nærvær og genlyd i verden.

Det var denne "nye sang", der som en åndeligt-legemlig reformations-impuls i sin tid ansporede den jødiske urmenighed til at overgå til kristendommen. Dernæst fulgte den græske menighed, som siden skulle give ophav til ortodoksien; den latinske, som gav ophav til romerkirken; den engelske, som gav ophav til anglikanismen; og den tyske, som gav ophav til protestantismen. Efter disse fem historiske opblomstringer følger endelig den nordiske, Grundtvigs egen menighed, som stadig er under åbenbaring. Den har foreløbig givet ophav til Sangværket, velfærdssamfundet, ideen om forbrødring mellem broderfolk, ligeværdighed mellem præst og menighed, en venligere - mere oplyst og mindre skyldbelagt - vekselvirkning mellem *logos* og *eros*, kvindernes ligestilling, samt en af de mest liberale kirkeordninger på hele kloden.

Grundtvigs teologi og filosofi er på højde med de allerstørste, men Sangværket er uden tvivl hans største åndelige præstation. For det er her, ideen om de syv menigheder udfoldes i salmernes praksis og antager sin endelige form. Den herkuliske opgave, som han havde sat sig selv for, var at genopvække den henslumrende muse fra hver af disse forudgående menigheder ved simpelthen at oversætte de bedste salmer fra hver af sprogkredsene til dansk.

Mange af salmerne i *Sangværket* er således Grundtvigs personlige oversættelser, bearbejdelser og gendigtninger af mesterstykker fra de ældre sangskoler. Et fyldestgørende udvalg

---

⁹ Jf. Lars Thunberg (1995), *Microcosm and Mediator: The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*. Jf. Synnøve Sakura Heggem (2008), *Kjærlighetens mikro- og makrokosmos. Hva er det kjærligheten er og kan i Grundtvigs salmeunivers?*. Findes som pdf. på: <http://grundtvigcenteret.au.dk/>

af hele den kristne salmetradition skulle stilles til rådighed for den syngende menighed. Og på den måde skulle hele kristenhedens sjungekor istemme den nye reformation, som skulle udspille sig her i Norden.

Det var en åndelig jordmoderkunst af globale dimensioner, Grundtvig påtog sig. For at hjælpe den nordiske renæssance på vej skulle der først og fremmest ske en opgradering af den danske salmeskat. Det skulle ske dels ved hjælp af gendigtninger af det bedste fra de tidligere sangskoler, dels ved gennemskrivninger og gendigtninger af ældre danske salmer, og dels ved Grundtvigs egne originale bidrag. I alt mere end 1500 gendigtede og nye salmer blev det til.

Hele *Sangværket* er komponeret i overensstemmelse med den overordnede musikalsk-historiske vision, idet han lader salmerne efterfølge hinanden i en ganske bestemt rækkefølge eller toneorden, der gentages. Den hebraiske menighed er især repræsenteret ved gendigtninger af Davids-salmer (f.eks. *Blomstre som en Rosengård*), samt nytestamentlige historier og hymner såsom Marias lovsang, Simeons lovsang og Zakarias' lovsang. Det er de allerældste jødiske sange, som man med rimelighed kan antage er blevet sunget i de oprindelige kristne menigheder.¹⁰ På tilsvarende vis gjorde Grundtvig et seriøst historisk-poetisk studium ud af hver enkelt af de senere sprogkredse, idet han for en tid lod sig fuldkommen neddykke i henholdsvis den græske, den latinske, den angelsaksiske og den lutherske sangskat.¹¹

Det er for så vidt deri, den grundtvigske kirkereformation består: At synge sig gennem hele kirkehistorien tilbage til den oprindelige kosmiske kristendom. Man kan sige, at han stiller sin menighed foran "en åben dør, som ingen kan lukke".¹² Døren er selve den genopvakte åndelige musikalitet, der hensætter den danske menighed i en tilstand af venlig vekselvirkning - ikke blot med resten af kristenheden, men også med naturen, englekorene, de himmelske hærskarer og de helliges samfund.

Således skal tonerne af "den nye sang" genopvækkes i hjertet af den nordiske menighed ved hjælp af hele den åndelige og historiske erfaringsfylde, som er blevet opsamlet igennem tiderne af alle de forudgående menigheder. Ved at påkalde Kristus selv som Historiens Midtpunkt, og Helligånden som menighedernes åndelige og musikalske inspirator, animerer han sin egen menighed til at indtræde i det store udelte kristne livsfællesskab, som er vejen, sandheden og livet selv. I et brev til Ingemann skriver han:

Hvad der især glæder mig ved [*Sangværket*], er den Sammensmeltning af Toner fra alle Hovedgangene i den almindelige Kirke, som under Udarbejdelsen naade mit Øre og rørte mit Hjerte; og skjønt jeg nok kan vide, at de forskjellige Toner ved at gaa igjennem mig har tabt meget af deres Ejendommelighed, tør jeg dog haabe, der er Spor tilbage, der vil fryde

---

¹⁰ Marias lovsang, Jf. Luk. 1.46 - 55; Zakarias lovsang, jf. Luk. 1.68 - 79; Simeons lovsang, jf. Luk. 2.29 -32. Man antager, at der i urmenighederne fra begyndelsen "udelukkende er sunget gammeltestamentlige salmer og lovsange. Men tidligt synes menighederne at være begyndt også at benytte salmer fra Det Nye Testamente, ligesom der i brevene i Det Nye Testamente er tekster, der måske har været brugt som hymner." Jf. Mogens Agerbo (1998), *Salmen som Genre*, www.mogensagerbo.dk.

¹¹ Jf. Jørgen Elbæk (1960), *Grundtvig og de græske salmer*; P. Severinsen (1904), *Grundtvig som Oversætter af latinske Salmer*. Se også artikler af S.A.J. Bradley og A.M. Allchin vedrørende Grundtvig og den angelsaksiske tradition, de fleste er publiceret i *Grundtvig-studier* 1989 - 2008.

¹² Jf. Åb. 3.8.

troende Sjæle som Forbud paa den ny Sang, hvormed alle Stammer og Tungemaal prise Ham, af og ved hvem alle Ting ere!"¹³

Ved at opdele kristenheden historisk i en tonerække af folkemenigheder opnåede Grundtvig flere ting. På den ene side fik han som protestant lagt tydelig afstand til romerkirkens absolutistiske krav på overhøjhed. For hvis Kristus dirigerer sin egen menighed direkte gennem liturgien og salmesangen, så behøver han ingen overkantor. Men på den anden side får Grundtvig også tydeliggjort, at reformationen hverken blev påbegyndt eller afsluttet med Luther og lutheranerne. Reformationen betød hverken et afbræk fra den ufejlbarlige katolske normalitet eller indstiftelsen af en ny og lige så ufejlbarlig normativitet som den foregående.

Tværtimod, så var Reformationen blot et led i den kæde af kirkelige renæssancer, hvis ende verden endnu ikke har set. Altså et ganske naturligt led i den fortløbende kirkehistoriske fornyelses-, oplysnings- og genoprejsningsproces, som til stadighed pågår. Derfor skulle den lutherske reformation virkelig fortsættes.¹⁴ Kun med en ny reformation kunne man ære Luthers og alle de forudgående kirkefornyeres arbejde. Og når nu ingen andre havde vist sig opgaven voksen, så måtte Grundtvig jo selv tage fat, hvor Luther og de gamle profeter slap.

Hos Grundtvig fremstår kirkehistorien som én lang organisk forvandlingsrække, der begyndte med Jesus' reformation af den jødiske gudstjeneste, og som siden har gennemløbet en række historiske stadier. Hver af disse åndelige genfødsler er blevet indledt med en rig kulturel og kreativ opblomstring, som har fundet sin historiske kulmination for siden at blive efterfulgt af en forfaldsperiode. Troen ender da med at synke ned i en slags åndelig vinterdvale, som varer en tid, for siden at blive afløst af en ny kulturel opblomstring i den efterfølgende menighed, osv. Hele denne organiske cyklus af vækst, kulmination, forfald og genfødsel peger frem imod en endnu uset eskatologisk fuldbyrdelse.

For Grundtvig er reformationer altså ikke et brud på den urokkelige guddommelige verdensorden, det er tværtimod selve den måde, som Helligånden til enhver tid har manifesteret, genfødt og nyformuleret sin kirke på. Kirken er som et levende legeme, der befinder sig i en slags vedvarende åndshistorisk dannelses-proces frem imod et forudbestemt endemål. Hver eneste af disse reformationer har været et nyt og vitalt forsøg på at genrejse menneskelivet til dets oprindelige gud-menneskelige arketype. På hver deres måde og i hver deres folketone har de forskellige folk forsøgt at genformulere og tilnærme sig det åndeligt-musikalske tiltrækningspunkt, som er legemliggjort i Menneskesønnen; sangeren over alle sangere, dirigenten over alle menigheder.

Musikken som lærerinde for følelserne

Ifølge Grundtvig er kirken en skole for den åndelige forestillingsevne. Sansen for det åndelige tone- og sindbilledsprog er den henfaldne skaberevne, som skal genopvækkes i mennesket, før paradisetts porte atter vil åbne sig. For at vinde medborgerskab i Gudsriget skal man ikke blot kende og mestre sproget, men også kunne indgå i et åndeligt-musisk erfaringsfællesskab, som for andre er usynligt og uhørligt. Det er derfor kirkens egentlige og

---

¹³ Brev til Ingemann, 22. sept. 1837, *Grundtvig og Ingemann, Brevvexling 1821-1859*, udg. Sv. Grundtvig, København 1882, s. 198.

¹⁴ Jf. Grundtvig (1830), *Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?* US 5, p. 278ff.

vigtigste opgave at stimulere menneskets musiske sanseapparat gennem liturgiens og salmesangens rituelle livsfællesskab og evangeliernes åndeligt-poetiske sprogfællesskab.¹⁵

Både Luthers og Grundtvigs teologiske visioner har således dybe rødder i en musikalsk verdensopfattelse. I 1530 indledte Luther sit udkast til et ufuldendt og uudgivet skrift "Om Musikken" med udbruddet: "Jeg elsker musikken!" Han opfattede salmesangen - og i virkeligheden musik af enhver art - som en Guds gave. Og som en gave fra Gud er det netop musikkens primære funktion at forkynde Guds Ord og Skaberens pris. Den Gud, som har sendt os sin Søn til frelse for det faldne menneske i den faldne verden:

Jeg bedømmer det ligefrem sådan, og tøver ikke med at bekræfte, at bortset fra teologien, så findes der ikke nogen kunst, som kan sættes på niveau med musikken, eftersom med undtagelse af teologien, så er det musikken alene, der kan skabe, hvad ellers kun teologien er i stand til, nemlig et roligt og glædesfyldt sind.¹⁶

Der er noget jomfrueligt uskyldsrent og rensende over musikken, hævdede Luther. Den skaber glade og ubekymrede sind. Hvis kirken er en skole for den åndelige forestillingsevne, så er musikken en visdomsfuld lærerinde for følelserne. Hvad teologien forkynder for forstanden, det forkynder musikken for hjertet. Den, der synger eller spiller synder ikke. Musikken vender mennesket bort fra synd og gør det modtageligt for Guds gaver, som er ophav til alle dyder. Luther kender derfor intet middel, som er mere effektivt til at disciplinere, vejlede og oplyse de følelser, tilbøjeligheder og affekter, som driver mennesket til godt og ondt.

Selv om han har svært ved at finde egnede ord for det, så må Luther som udøvende musiker tydeligvis have gjort sig den erfaring af musikkens selvoverskridende og fællesskabsdannende kvaliteter, som på nudansk kaldes for *flow*. Når man hengiver sig i udøvelsen af musik, smelter man åndeligt sammen med sine medspillere og glemmer sig selv; og i kraft af denne uskyldige og selvforglemmende fornøjelse forvinder musikken både vrede, ukyskhed og hovmod. Den trøster de sørgmodige, skræmmer de glade, opmuntrer de fortvivlede, ydmyger de stolte, stilner de lidenskabelige, og forsoner de hadefulde. Det er gennem musikken, i kraften fra det åndelige tone- og sindbilledsprog, at profeterne modtager deres himmelske inspirationer. Selv Helligånden ærer hende som et instrument for sit skønne arbejde. Derfor fortjener musikken den højeste pris, siger Luther:

Hun er en herskerinde og en lærerinde for de menneskelige følelser, som - kast blot et blik på dyrene - styrer mennesker som herskere og endnu oftere overvælder dem. Der gives ingen større anbefaling end denne - i det mindste ikke af mig. For uanset om man vil trøste de sørgmodige, skræmme de glade, opmuntre de fortvivlede, ydmyge de stolte, stilne de lidenskabelige eller forsoner de hadefulde - ja hvem kender i virkeligheden antallet af alle disse menneskehjertets mestre, nemlig følelserne, tilbøjelighederne, affekterne, som driver mennesker til ondt eller godt? - hvilket middel kunne da være mere effektivt end musikken? Selv Helligånden ærer hende som et instrument for sit skønne arbejde, når det i de Hellige

---

¹⁵ Se kapitlet: *The Church as a school of the imagination*, in: Uffe Jonas, *On the Church, the State, and the School - N.F.S. Grundtvig as enlightenment philosopher and social thinker*, In: Ove Korsgaard, John Hall & Ove Kaj Pedersen (ed.), *Building the Nation*, McGill University Press 2015, p. 179f.

¹⁶ Martin Luther, *Brevveksling med Ludwig Senfl*, 4. oktober 1530, WA, *Briefwechsel*, V, 639.

Skrifter antages, at det er igennem hende, profeterne modtager Hans gaver, nemlig tilbøjeligheden til alle dyder.¹⁷

Luther henviser her til profeten Elisa, der i *Anden Kongebog* siger: “Men hent mig nu en strengespiller!” Thi når strengespilleren spillede kom Herrens ånd over ham.”¹⁸ Gennem udøvelsen af hellig musik sker der en umiddelbar påkaldelse og nedkaldelse af det hellige. Der etableres en åndelig himmelbro, som skaber fornyet samklang mellem himlens harmonier og denne verdens mere ustemte og disharmoniske sfærer. Set i denne sammenhæng er ord som soning og forsoning ikke primært juridiske eller dogmatiske, men snarere musikalske begreber, som omhandler menneskets indstemning og samstemning med en højere virkelighed.

Når salmesangen stiger op under kirkehvælvet bliver den imødekommet af Helligånds-udstrømningen fra himlen. Og når de sprukne stemmer fra neden støder sammen med de perfekte himmelske klangverdener for oven, så indtræffer det mest fantastiske forvandlingsunder: De lavere frekvenser tilpasser og indordner sig under de højere, og således opstår der gradvis en samordning. Gennem sangen indstemmes sindet, hjertet og kroppen med den ubrudte virkelighed.

Ved sin opløftende og befriende virkning fører salmen den syngende ud over sig selv og sin selvoptagethed og ind i den ufaldne eller genoprejste verden. Englene stiger ned ad den åndelige tonestige, så mennesket kan stige op. På den måde bliver den grundlæggende ustemte og disharmoniske livstilstand, som mennesket almindeligvis befinder sig i, og som man også kalder for synden, bragt til ophør. Øjeblikkeligt, så længe de himmelske toner og deres efterklange varer ved - men også med tiden, efterhånden som gentagelsen og fordybelsen gør forklarelsen mere stabil og permanent. Mennesket glemmer simpelthen at synde, når det synger, spiller og danser. Og det er netop, når man glemmer og giver slip på sig selv, at man bliver modtagelig for de himmelske indskydelser og tilskyndelser. Menneskekroppen bliver gennemtonet og dermed gennemlyst.

På den måde er musikken i stand til at jage Djævelen, som er alle synders ophav, på flugt.¹⁹ For hvad er frelsen ifølge Luther, hvis ikke netop frugten af en evig åndelig strid imod den magt, som løgnen, selvformørkelsen og den almindelige materialistiske umusikalitet har vundet over mennesket. Helvede er den dorske og hæslige umusikalitet, kilden til al støj, summen af alle de åndelige bedrag og selvbedrag, som den tonedøve menneskehed har ladet sig indhulle i. Og den åndelige sejr, som er endemålet for denne kamp, er intet mindre end det himmelske bryllup mellem Kristus og det syndige menneske og dermed menneskets genoptagelse i det velklingende guddommelige livsfællesskab.

Det er ikke menneskets elitære opstigen fra jorden til englenes og de afdødes verden, men tværtimod englenes og de oplystes ydmyge nedstigning i vores verden, der fører til fuldbyrdelsen af brylluppet mellem lammet og bruden, Kristus og menigheden. Og denne åndelige fuldbyrdelse, der som et dragende kald forbinder mennesket med dets højeste bestemmelse, er på ingen måde uden for rækkevidde for det almindelige jordiske menneskeliv. Uopnåelig er den kun for de tonedøve, dem som ikke kan eller vil høre, og som derfor heller ikke har lært sig sindbilledsprogets koder og klange. For dem er hele det glade budskab blot en lignelse, en fjern forjættelse om noget, som de i virkeligheden intet kender til.

---

¹⁷ Martin Luther (1538), Forord til Georg Rhau's *Symphoniae iucundae*, In: Ulrich S. Leupold (ed.) *Luther's Works*, Vol. 53, p. 323f.

¹⁸ Jf. 2. Kongebog 3.15.

¹⁹ Jf. 1. Sam. 16.23.

“Den, der ikke værdsætter musikken som en vidunderlig Guds skabning, må i sandhed være en knoldesparker, som ikke fortjener navn af menneske”, hævder Luther med vanlig retorisk slagfærdighed. “Han skulle forbydes nogensinde at høre på andet end æslers skryden og svins grynten.”²⁰

Åndelig umusikalitet er en tilstand, der svarer til døvhed og blindhed i den sanselige verden. Det, som for de årvågne og lydhøre er en åndelig selvfølgelighed, er for de tonedøve en utilængeligt gåde. Deraf udspringer hele den juridisk udvendiggjorte opfattelse af synd-, bod og frikøbelse, som har præget kristendommen så stærkt. Dem, der hverken kan se eller høre, må som udgangspunkt lære gudsriget at kende ved at føle den mangeltilstand (synden), som de lider under.

For dem, hvis åndeligt-musiske sans- og erkendelsesapparat er blevet modnet skal der gives i overflod; mens de blinde og tonedøve vil blive bortdømt og kastet ud i det mørke, hvori de allerede befinder sig. Fordi deres tro er overfladisk, ustabil og ude af stand til at bære sandhedens og forklarelsens ildåb, skal de miste endog det lidt, som de har. Det understreger Jesus igen og igen for sine disciple:

Jer er det givet at kende Himmerigets hemmeligheder; men dem er det ikke givet. Thi den, som har, til ham skal der gives, og han skal få overflod; men den, som ikke har, fra ham skal endog det tages, som han har. Derfor taler jeg til dem i lignelser, fordi de ser og dog ingenting ser, og hører og dog ingenting hører eller forstår.²¹

Det er den åndelige grundregel, som også kaldes for Matthæus-effekten.²² I et musikalsk univers er det de umusikalske og åndeligt ugidelige, magtmenneskerne, pengepugerne og kontrollanterne, som er de virkelige fattigrøve. Udøvelsen af musik har i sig selv en opbyggelig virkning både på naturen og samfundet. Den lærer mennesker at leve og fungere sammen i samklang og samdrægtighed. Den lærer os at tage vare på hinanden og på den natur, som vi selv er en del af. Den musiske erfaring af samklang og samstemmighed fremmer tilblivelsen af den åndelige idealtilstand, som Grundtvig også kalder for “venlig vekselvirkning”.

Det er således bemærkelsesværdigt, hvordan Luthers beskrivelse af den flerstemmige musik som “en himmelsk dans, hvor alle mødes i en ånd af venskab, kærtegn og omfavelse”, minder om Grundtvigs vision af det Helligånds-gennemstrømmede kristne livsfællesskab. Musikken er det livsalige mødested, hvor *logos* og *eros* klinger ubesværet sammen i søskendekærlighedens skabende harmoni.

Grundtvigs bibelske navn for den åndelige og samfundsmæssige ligevægtstilstand, hvor mennesker opgiver deres selvoptagethed for i stedet at hengive sig til den hjertelige fællesskabsfølelse, den venlige vekselvirkning og det kreative flow, som er livets egen dans, er *philadelphia*, som betyder søskendekærlighed. Grundtvigs Åbenbarings-fortolkning, som står helt centralt i hans teologi, har således den sjette menighed (*philadelphia*) som sit musik-åndshistoriske omdrejningspunkt.²³

---

²⁰ Luther (1538), Forord til Georg Rhau, *Symphonia iucundae*.

²¹ Matth. 13.11-13.

²² Jf. Matth. 13.12.

²³ Jf. Åb. 3.7-13. Jf. Uffe Jonas (2015), *Solen ved Midnat : Grundtvigs Sang til Kosmos*, s. 456ff.

Sansen for den indre livssammenhæng er det, som gør Gudsriget nærværende. Og Gud har skabt mennesket med det udtrykkelige formål at lovprise og forherlige Gud. Derfor gælder det i kirken som i alle livets forhold om at højne sin musikalske lydhørhed og udtrykskraft. "Når menneskets naturlige musikalske evner skærpes og afpudses i en grad så det bliver til en kunst, så bemærker vi med dybeste undren den store og fuldkomne visdom, som er Gud i musikken, den musik, som når alt kommer til alt er Hans skabning og Hans gave", siger Luther.²⁴

Gennem menighedens salmesang og nadverens bægerklang får mennesket en direkte forsmag på det genfødte paradys. Derfor opfordrede Luther ikke kun sine tilhængere til at synge af hjertens lyst, men også til at skrive salmer. Ordet og Røsten, sproget og sangen, det er de to kongeveje til Gudsriget.

"Sprogets gave sammen med sangens gave blev givet mennesket kun for at lade ham vide, at han skal prise Gud med både ord og musik", siger Luther.²⁵ Det er dem, der tilsammen ophøjer troen fra en borgerlig lovsamling til en åndelig frihedssang. For Visdommen er den hellige indsigt, som gør døde bogstaver til levende Ord, og forvandler bogens og lovens vogtere til levende og ubundne gudselskere.²⁶ I forordet til Georg Rhau's motetsamling, *Symphonia iucundae* ('Behagelig Samklang', 1538), erklærer han endnu engang sin uforbeholdne kærlighed til musikken:

Jeg, doktor Martin Luther, ønsker alle elskere af musikkens ubundne kunstart Guds nådes fred og Kristi velsignelse!

Det er i sandhed mit ønske, at alle kristne må elske og værdsætte musikkens herlige gave, som er en så dyrebar, værdig og værdifuld skat givet til mennesket af Gud.

Musikkens rigdomme er så fremragende og så dyrebare, at jeg mangler ord hver gang jeg forsøger at diskutere eller beskrive dem. *Summa summarum*: næst efter Guds Ord, så er musikkens ædle kunst den største skat i verden. Den behersker vore tanker, sind, hjerter og livsånder.

Vore kære fædre og profeter ønskede ikke uden grund at musikken altid skulle bruges i kirkerne. Det er derfor, vi har så mange sange og salmer.

Denne dyrebare gave er blevet givet til mennesket alene, for at han dermed måtte minde sig selv om, at Gud har skabt mennesket med det udtrykkelige formål at lovprise og forherlige Gud.

Og alligevel, når menneskets naturlige musikalske evner skærpes og afpudses i en grad så det bliver til en kunst, så bemærker vi med dybeste undren den store og fuldkomne visdom, som er Gud i musikken, den musik, som når alt kommer til alt er Hans skabning og Hans gave. Vi forundres, når vi hører en musik, hvori en stemme synger en enkel melodi, mens tre, fire eller fem andre stemmer spiller og danser lystigt omkring denne stemme, som synger sin enkle melodi og pryder den på herligste vis med kunstneriske og musikalske effekter, så mindes vi om en himmelsk dans, hvor alle mødes i en ånd af venskab, kærtegn og omfavnelser.

En person, som tænker over dette, og som alligevel ikke anser musikken som en vidunderlig Guds skabning, må i sandhed være en knoldesparker, som ikke fortjener navn af

---

²⁴ Luther (1538), Forord til Georg Rhau, *Symphonia iucundae*.

²⁵ Luther: *Fortale til korsangbog fra 1538*, Cit. Marianne Christiansen, *Ibid*.

²⁶ Uffe Jonas (2015), *Solen ved Midnat : Grundtvigs Sang til Kosmos*, s. 191f.

menneske; han skulle forbydes nogensinde at høre på andet end æslers skryden og svins grynten.²⁷

På helfart med rejsefører

Det kirkelige broderskab er ikke kun et menneskeligt broderskab, men menneskets musiske broderskab med hele det kosmiske liv, med hele skabelsen. Men siden urmenighedens dage har den levende erindring om Jesus Kristus været i aftagende. Det åndelige gudsnærvær er blevet erstattet af den metodiske teologiske rekonstruktion, den kosmiske Kristus af den historiske Jesus. Den sang, som engang var frisk og ny, er med tiden blevet reduceret til et stadigt svagere og blegere ekko.

Derfor fremstår urmenigheden da også for Grundtvig som et foreløbigt åndeligt-musikalsk højdepunkt, en åndelig og kreativ eksplosion uden lige, hvorfra de efterfølgende menigheder er nedsteget til deres mere mådelige og historisk udviklede musikalske udtryk. For som alt andet i denne verden er også den religiøse erindringsevne underkastet aldringens og glemslens lov, som er loven om det almindelige forfald. Derfor har kristendommen fra tid til anden brug for en musisk genfødsel, der kan redde den åndelige salmetone fra at dø helt ud.

Det er disse gentagne åndelige renæssancer, *Christenhedens Syvstjerne* handler om. Grækerne med deres syv åndelige tonearter formåede endnu at holde de kosmiske genklange af *Kristus-Logos* i levende minde. Når de tænkte på Jesus, hørte de verdenssangen for deres indre øre og de så Korlederen for deres indre blik. Det er deres dybe musiske indsigter, som ligger til grund - ikke blot for kirketonearterne, men også for de syv klassiske videnskaber, og for Grundtvigs egen lære om de syv menigheder.

Først med romerkirken indtraf det store syndefald i kristendommens historie. For hvis grækerne var de fødte filosoffer, der dyrkede deres syv muser som bevingede sendebude for Visdommen og det levende Ord, så var romerne ifølge Grundtvig de fødte jurister, der straks gik i gang med at omskrive testamenterne til støvede lovbøger. Den romerske jurist og kirkefader Tertullian (160-225) var den første, der udfoldede sit kristne forfatterskab på latin, som siden blev det altdominerende kirkesprog.

Derved skete der en fundamental drejning af kirkesproget, bort fra den oprindelige mere poetiske, sindbilledlige og visdomsorienterede græske opfattelsesmåde og i retning af en mere rationel, begrebsorienteret, systematisk, dualistisk og juridisk form for teologi. Det var en mentalitetshistorisk omvæltning, som havde langt større konsekvenser, end man normalt forestiller sig:

Den store kirkehistoriker Adolph von Harnack har kaldt Tertullian den egentlige skaber af det latinske kirkesprog. I et senere standardværk udtrykkes sagen på denne måde: "Det var ikke uden betydning, at det var en jurist, der først udformede det latinske kirkesprog. En mængde juridiske ord og begreber blev taget i brug for at udtrykke de kristne begreber, der således fik en nuance, de ikke havde haft før."²⁸

Sagt mere ligeud: med Tertullians latinisering fik kristendommen en forvridning - et vrid, som kirkehistorikere nok har bemærket, mens *langtidsfølgerne* har fået mangelfuld

---

²⁷ Luther (1538), Forord til Georg Rhau, *Symphonia iucundae*.

²⁸ Cit. Hjalmar Holmquist & Jens Nørregaard (1966), *Kirkehistorie* I, s. 80f.

opmærksomhed i den teologiske verden. Derfor er offentligheden ubekendt med baggrunden for den særlige type problemer, som forvridningen har medført.²⁹

Grundtvig var stærkt kritisk overfor den historiske begivenhedsrække, der forvandlede kristendommen fra en forfulgt minoritsreligion til den dominerende statsreligion i hele romerriget. Da de romerske kirkefædre gjorde deres eget juridiske embedsmandssprog til kirkesproget, idet de oversatte Biblen til latin og udformede en mere formalistisk præget teologi, gik meget af den oprindelige musisk-poetiske sprogfornemmelse og visdomsforståelse, som endnu levede hos grækerne og i det græske sprog, tabt.

Det glade budskab om Jesus Kristus som legemliggørelsen af det syngende og skabende kosmos, blev erstattet af den velkendte alvorstale om synd, bod og frikøbelse gennem stedfortrædende forsoning, som altsammen er baseret på juridiske tænke- og talemåder. Kirken blev mere optaget af at sikre den sociale orden, disciplin og sædelighed end af det stormenneskelige indre forvandlingsunder, som Jesus foreskriver og som Evangelierne forjætter.

Hele den åndelige selvdisciplin, som Jesus pålagde sine disciple, var ment som en forberedelse til medborgerskabet i Guds Rige. Den skulle muliggøre deres indtræden i 'de levendes land'. Det vil sige i et helt nyt liv af åndelig frihed, uskyld, overflod og kreativitet, som samtidig er en tilstand af ubøjelig modstandskraft imod denne verden og dens mørke, korrumperende kræfter. Hvad Tertullian og de romerkirkelige autoriteter fordrede af menighederne, var ikke længere indre forvandling af den enkelte, men alene social homogenitet igennem lydighed imod øvrigheden:

Det var det konkrete menighedsliv, der først og fremmest interesserede ham. Teologien skulle tilgodese de praktiske sider af kristendommen. Fremme disciplineringen. Det afsløres blandt andet ved, at ordet *kirketugt* forekommer påfaldende hyppigt hos Tertullian. Men det passer også med den måde, han i det hele taget lod en *juridisk* tænkemåde gennemsyre sin teologi på. Der skulle holdes styr på menneskene - med lov og orden. .. En vigtig faktor i den sammehæng er Tertullians forståelse af syndefaldet. Ved faldet har mennesket fået en ny, fordærvet natur, som han ser det, og dette fordærv er baggrund for den dom, der hviler tungt over mennesket. Over alt bliver forholdet mellem skyld, straf og disciplinering et centralt tema hos Tertullian.³⁰

På den måde blev den praktisk-filosofiske lære om gudsbilledets genrejsning i mennesket gradvist erstattet af en undersåtmentalitet. Med enkelte lysende undtagelser henfaldt den autoritetstro og syndsbevidste romerske menighed derfor snart i en tilstand af dorsk og underdanig åndelig passivitet.

Kirkemødet i Nikæa i år 325, som blev indkaldt og ledet af Kejser Konstantin, fremstår som en slags foreløbig kulmination på hele denne juridiske og moralske udviklingsproces, og man kan derfor også tale om det '*nikæanske*' eller det '*konstantinske syndefald*'. Det var på dette tidspunkt, at ideen om mennesket som en uforbederlig synder for alvor begyndte at tage overhånd.

Den særlige form for synds- og bodskristendom, som kom til at udgøre kristendommens kulturhistoriske hovedstrømning, udsprang med andre ord ikke direkte af Jesu lære eller af oldkirkens kosmologisk prægede kirkeforståelse, men af de romerske juristers spidsfindige og

---

²⁹ Johannes Væрге (2011), *Det betroede menneske : Opør med forvreden kristendom*, s. 52.

³⁰ Johannes Væрге (2011), *Det betroede menneske*, s. 55f.

reduktionistiske omfortolkning af denne lære. Det græske syndsbegreb var som nævnt helt anderledes ekspansivt, glædesfyldt, mildt og forsonligt, idet det først og fremmest handlede om menneskets ustemthed og genindstemning i den kosmiske livssammenhæng.

Men den samme juridisk spidsfindige og anti-poetiske mentalitet gjorde sig i ikke mindre grad gældende blandt lutheranerne, som overtog den strenge juridiske tilværelsesfortolkning fra romerne. Her var det blot afgudsdyrkelsen af skriften, bogen og den bogstavelige korrekthed, der blev ophøjet til afguder, og som dermed kom til at stå i vejen for Gudsrigets åndelige realisering gennem menneskets indre opvækkelse og forvandling, som var det, Jesus selv lagde vægt på. Det var hele denne abstrakte og bogstaveliggørende mentalitet, som siden lagde grunden til såvel den akademiske rationalisme som den moderne kristne fundamentalisme.

Allerede i selve den måde, som Grundtvig i sin tid nåede frem til sin vision på, ligger der en skarp kritisk brod til lutheranerne. Visionen om de syv menigheder udsprang i efteråret 1810 under intense studier af Johannes' Åbenbaring. Grundtvig var blevet dybt optaget af den tanke, som mange kristne profeter både før og efter ham har leget med, om ikke der skulle findes en historisk nøgle til apokalypsens dunkle billedsprog. Det allerførste, han fik øje på, var englens hårde ord til den femte menighed: "*Du har ord for at leve, men er dog død*".³¹

Disse englelige lynildsord var det, som fik kirkesynet til at udkrystallisere sig. For deri opfattede Grundtvig med det samme et soleklart tegn: Det passede jo som fod i hose på den tyske menighed. For var der én ting, han vidste, så var det, at de tyske lutheranere - ja, stort set dem alle sammen, måske lige med undtagelse af Luther selv - var en flok blegnæbbede og dødlignende bogorme og bogstavdyrkere. Som luthersk teolog må man sige, at Grundtvigs kritik af protestantismen og konsekvenserne af dens ensidige skriftdyrkelse var ualmindeligt skarp. Viljen til det radikale kritiske selvopgør er et tydeligt apokalyptisk træk i protestantismen, som Grundtvig deler med både Luther, Kierkegaard og Nietzsche.

Det er slående hvordan Grundtvig i det ovennævnte brev til Ingemann ikke blot vedkender sig arven fra grækerne og de græske kirkefædre; men også, hvordan han samtidig beskriver "Nyaarstidens Historie", det vil sige hele den protestantiske tidsalder eller i bredere forstand "det moderne", som intet mindre end en nedstigning til Helvede:

Jeg har saa meget af den græske Tvillingnatur i mig, at jeg næsten altid efter et Besøg i de levendes Land maa opholde mig en Stund i de dødes Rige; saa jeg føler mig virkelig dragen til Nyaarstidens Historie, som beskriver Slægtens *Nedfart til Helvede* baade i kirkelig, borgerlig og videnskabelig Forstand. Vist nok er det ikke Helvede, som frister mig, men jeg lokkes af den græske Paaskesang "I Dag sukker Helved og klager" til at se og vise, hvorledes Afgrunden igjen har forslugt og forregnet sig, og vil nødes til, med Kristendommen, at give Slip paa alt det *menneskelige*..³²

Moderniteten er slægtens nedfart til helvede. De indgroede romerske tilbøjeligheder i retning af det spidsfindige, det kropsfjendske, det dualistiske og det autoritære blev på ingen måde afskaffet, men nåede tværtimod nye og usete højder hos de arbejdsomme, pligtopfyldende, systematiserende og glædesforsagende lutheranere.

---

³¹ Jf. Åb. 3.1.

³² Grundtvig, *Brev til Ingemann, 22. september 1837*, In: Svend Grundtvig (red.), *Grundtvig og Ingemann*, s. 198.

Aldrig har det åndelige sindbilledsprog, den musisk-poetiske erfarings-dimension og den indre forvandling i mennesket været så konsekvent nedtonet og ringeagtet som i det lutherske tidsrum. Resultatet af lutheranernes overdrevne bogstavtro var den videnskabelige rationalisme og reduktionisme på den ene side, og den religiøse fundamentalisme på den anden. Og begge dele har ført kristendommen og menneskeheden lige lukt i favnen på Hel, som dog har forslugt og forregnet sig. For før eller siden vil den græske påskesang blive genopvakt i hjertet af den kristne menighed, præcis som den blev det i Grundtvig selv, og da vil Hun nødes til med kristendommen at give slip på alt det menneskelige. Først når den glade og visdomsfyldte græske opstandelsessang atter toner frit i de kristnes midte vil menneskeheden kunne rejse sig fra de dødes rige.

Et hovedanliggende for Grundtvigs eget reformarbejde i den sjette menighed var derfor at få gjort op med romermentaliteten og genoplivet noget af den storblåede kosmo-poetiske livsåre, som kristendommen oprindeligt besad. Men hvis dette vældige og værdige projekt skulle lykkes, så måtte der effektivt gøres op med det ulidelige åndelige hænge- og surmuleri, som synds- og bodskristendommen havde fået hensat kirkelegemet i. Hvis kristendommen igen skulle blive vakt til live som den lykkelige og livskraftige skabelsesreligion, den oprindeligt var og er, så måtte der først og fremmest gennemføres et generalopgør med de romerske og tyske tilbøjeligheder til bogstavelighedens tyranni og afguderier.

Luther indførte et nyt fokus på den folkelige salmesang og bibellæsning på modersmålet, og dermed åbnede han kirkedøren til de levendes land for den brede befolkning. Det er hans største reformatoriske fortjeneste. Selv var Luther både musiker og poet, hans teologi var gennemsyret mystik, musikalitet og poesi, og han blev snart efterfulgt af genier som Jakob Boehme og Johan Sebastian Bach, store musiske sjæle, der begge med en vis ret er blevet fremhævet som kandidater til stillingen som den trettende apostel.

Så helt tosset var den tyske reformation bestemt ikke. Ofte har man bare kigget i de forkerte retninger, når man skulle identificere, hvori det åndelige gennembrud egentlig bestod. Hvad der i Grundtvigs øjne reddede Luther fra at lide den samme kranke skæbne som sine dødbideragtige efterfølgere var ene og alene det åndelige format, der ytrede sig i hans poetisk-teologiske slagfærdighed og ubændige musikalitet.

For meget kan man sige om Luther, men åndeligt tonedøv, det var han i hvert fald ikke. Ligesom Grundtvig var også han en skjald, medicinmand, koryfæ, magisk solosanger (kantor), komponist, og tordendundrende kirke- og samfundsrevser. Det er det, langt snarere end nogen stålsat og stivsindet luthersk ortodoksi, som er hans sande og dyrebareste arv. Grundtvig så helt rigtigt, når han fremhævede musikken, poesien og salmesangen frem for criticismen, historismen, dialektikken og fundamentalismen som reformationens virkelige fortjeneste.

Reformationen er den stadigt selvfornyende, stadigt selvhelende katolicitet.³³ Det er selve den måde, kirken, som er Kristi legeme, vokser, modnes, heler og gendanner sig selv på. Reformationen var en åndelig-musikalsk forvandling, en dramatisk, tematisk og melodisk variation i den spændingsfyldte, men overordnet set harmoniske og formålsbestemte forvandringsrække, som er kirkehistorien. Det var denne dyrebare musiske og gammelkristne arv, Grundtvig genfandt hos Luther, og som han ønskede at løfte og videreføre i sin egen reformation.

Sangen til livet er stærkere end døden. For "Guds søn haver Helvede gæstet." Den himmelske tiltrækningskraft, der på tonernes vinger drager mennesket opad og indad imod dets åndelige urbillede, vil som altid vise sig stærkere end selv den stærkeste og mest bindende af de

---

³³ Jf. Ilia Delio (2011), *The Emergent Christ : Exploring the Meaning of Catholic in an Evolutionary Universe*, p. 59f.

underjordiske tiltrækningskræfter. Selv i det yderste mørke kaldes menneskeheden opad mod lyset, ja, selv i Helvedes nederste kredse lader gråden og fortvivlelsen sig dæmpe ved tonerne af den nye sang:

I Kveld blev der banket på Helvedes Port,
Saa dunderer den rullende Torden,
Herolden var stærk og Hans Budskab fuldstort,
Thi lyttede Alt under Jorden!

Fra Himlen jeg melder nu Helvedes Kryb:
Fra Jorden nedstiger en Kæmpe,
Han springer i Gry over svælgende Dyb,
for Graad selv i Helved at dæmpe!

Triumph blev der nu, hvor kun Graad hørdes før,
Kun Død sad i Helved bedrøvet,
Cheruben oplod den forseglede Dør,
Skjold-Vagten sig kasted i Støvet!

Saa herlig opstod paa den tredie Dag
Vor Frelser, uskyldig korsfæstet,
Thi er det på Jord nu en Saligheds-Sag:
Guds Søn haver Helvede gjæstet!³⁴

---

³⁴ Grundtvig (1837), *I Kveld blev der banket på Helvedes Port*, GSV 1, No. 243, v. 1, 2, 19 & 20. Jf. DDS 213.